

۱- مروری بر بازرگانی خارجی ایران در طی سالهای ۶۳-۱۳۵۴

مقدمه :

.....

اصولا "بازرگانی خارجی بعنوان یک بخش از بخشهای اقتصادی در هر کشوری، تامین آن قسمت از نیازهای بخشهای مختلف را که فراهم کردن آن از طریق تولیدات داخلی امکان پذیر نباشد بعهده دارد و البته این امر، یعنی واردات کالا و خدمات و انتقال دانش فنی و تخصصی آن بایستی منطقا در مقابل صدور کالاهایی که تولید داخلی (اعم از کالاها و خدمات) است تامین گردد و در غیر این صورت واردات تنها، علاوه بر وابستگی اقتصادی، وابستگی فرهنگی و سیاسی را نیز بنویسه خود به دنبال میآورد، البته این بدان مفهوم نیست که برقراری مناسبات تجاری با کشورهای جهان الزاما وابستگی میآورد بلکه اگر تصمیم گیری در سطح ملی، با برخورداری از یک جهان بینی و حس آگاهی و دورنگری در کلیه حوزه های عمل منطقی و هماهنگ باشد و در خدمت مصالح و اهداف جامعه صورت پذیرد و اگر تصمیم گیران از حس اعتماد به نفس و قدرت ابتکار در کلیه زمینه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی برخوردار باشند در آن صورت مناسبات تجاری با کشورهای امری ستودنی است و از این رو است که بازرگانی خارجی در هر کشوری از اهمیت و حاکمیت خاصی برخوردار است. به لحاظ همین اهمیت به بررسی اجمالی بازرگانی خارجی ایران در طی سالهای ۵۴-۶۳ می پردازیم :

از آنجا که نفت در اقتصاد کشور ما از اهمیت خاصی برخوردار بوده و هست و رشد اقتصاد کشور عمدتاً "بر اساس صادرات نفت صورت می‌پذیرد، افزایش ناگهانی درآمدهای عظیم، در سالهای بعد از ۱۳۵۳ سیاستگزاران ویرانه‌ریزان وقت را بر آن داشت که سیاست‌های جدیدی را در زمینه بازرگانی خارجی اتخاذ نمایند. از جمله این سیاستها میتوان تسهیلات بیشتر در زمینه واردات و سیاست‌های باز، بخصوص برای اروپای غربی و ایالات متحده آمریکا را نام برد. افزایش سریع درآمدهای نفتی و در نتیجه رشد سریع هزینه‌های جاری و عمرانی دولت همراه با توسعه قابل ملاحظه اعتبارات بانکی، که رشد سریع تقاضای داخلی را موجب گردید و نهایتاً "منجر به عدم تعادل در بخشهای مختلف اقتصادی بر شکاف بین عرضه و تقاضای کل و ازدیاد فشارهای تورمی گردید. یعنی اجرای سیاستها عمدتاً "در جهت منافع آمریکا و غرب صورت پذیرفت. ولی با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران، هدفها و سیاستهای بازرگانی کشور در جهت کاهش تکا و وابستگی بخارج مورد تجدیدنظر قرار گرفت و طبق اصل چهل و چهارم قانون اساسی، تجارت خارجی بعهده دولت گذاشته شد و در این راستا جهت هدایت و کنترل مصرف و جلوگیری از خروج بی رویه ارز و ... مراکز تهیه و توزیع کالا ایجاد شدند و در جهت مقابله با روند افزایشی واردات و نیز صرفه جویی هر چه بیشتر در منابع ارزی اقدامات دیگری از جمله سهمیه بندی کالا و توزیع عادلانه کالاهای اساسی و تشکیل کمیسیون تخصیصاً رز صورت پذیرفت، ولی اعمال سیاستهای تحریم اقتصادی و تحمیل جنگ ناخواسته، در اجرای اهداف فوق برای دولت مشکلات عدیده‌ای بوجود آورد، که واردات کالاهای مورد لزوم از کشورهای مبدأ بطور مستقیم غیر ممکن گردید و لذا رجوع به بازارهای واسطه،

قیمت خریدکالاها و وارداتی را بشدت بالا برد، که این افزایش هزینه به واسطه افزایش بهای خریدکالاها، افزایش تورم را از طریق تورم وارداتی موجب شد. بعلاوه، وابستگی به ارث رسیده شدید صنایع داخلی به واردات از یک طرف و عدم انجام صحیح تعهدات از طرف فروشندگان و نازل بودن کیفیت و مرغوبیت کالاها، کمبود مواد اولیه و وسایل یدکی از طرف دیگر، در نهایت نقصان شدید تولیدات صنعتی را همراه نمود.

افزایش هزینه‌های خدماتی نظیر حمل و نقل و بیمه نیز به لحاظ شرایط جنگی در منطقه خلیج فارس مزید بر علل فوق شد و نهایتاً "منجر به تسریع اعمال در سیاست مبادلات بازرگانی با کشورهای گردید که پس از پیروزی انقلاب اسلامی اتخاذ شده بود و در این سیاستها که اولویت مبادلات بازرگانی و همکاریهای اقتصادی را، در درجه اول به کشورهای مسلمان و کشورهای آسیائی، آفریقائی و دیگر کشورهای غیر متعهد جهان سوم داده بود موجب شد که از میزان مبادلات و همکاریهای اقتصادی با کشورهای اروپائی غربی به نفع این کشورها کاسته شود و با ایالات متحده آمریکا، همکاری در تمام زمینه‌ها قطع گردد (۱)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در زمینه صادرات غیر نفتی کشور نیز ابتدا، سیاست نرخ ترجیحی ارز به منظور بهبود موضع رقابتی کالاهای صادراتی و نیز تشویق صادرکنندگان به فروش ارز به سیستم بانکی اتخاذ گردید، ولی به لحاظ وجود شکاف عمیق بین نرخ رسمی و نرخ بازار سیاه این سیاست چندان موثر واقع نشد و لذا سیاستهای جدیدی از جمله گسترش تسهیلات اعتباری بانکیها به صادرکنندگان و اهداء جوایز جهت تشویق صادرات و حفظ بازارهای صادراتی صورت پذیرفت که این امر تا حدودی

---

(۱) : لازم به تذکر است که با آفریقای جنوبی و فلسطین اشغالی و اسرائیل، نیز پس از پیروزی انقلاب اسلامی قطع رابطه انجام یافته است.

توانسته است از یک سو موجب حفظ و گسترش بازاریهای صادراتی ایران و از سوی دیگر بطور غیر مستقیم موجب حفظ ذخایر ارزی کشور گردد. جدول شماره ۱ تا حدودی میتواند نشانگر سیاستهای اعمال شده در زمینه مبادلات بازرگانی با کشورهای بلوکها باشد. میانگین سه ساله (۵۵ و ۵۶ و ۵۷) واردات کشور از بلوکها و کشورهای نشان میدهد که سهم کشورهای جهان سوم در عرض این سه سال ۷/۷۵ درصد از کل واردات میباشد، که از این سهم حدود ۳/۵ درصد، متعلق به کشورهای اسلامی بوده و در همین مدت سهم کشورهای سوسیالیستی ۵/۲۸ درصد و سهم کشورهای غربی (صنعتی) در حدود ۸۶ درصد میباشد. میانگین صادرات غیر نفتی کشور نیز در همین مدت به کشورهای جهان سوم بالغ بر ۲۳ درصد بوده که در حدود ۴۱ درصد آن سهم کشورهای اسلامی میباشد. سهم کشورهای غربی (صنعتی) و سوسیالیستی در همین مدت به ترتیب در حدود ۴۳ درصد و ۳۴ درصد بوده است.

در سه ساله اول بعد از انقلاب اسلامی ایران (۵۸، ۵۹ و ۶۰) میانگین واردات کشور از کشورهای جهان سوم ۱۷/۱۹ درصد بوده، که ۸/۷۴ درصد آن را کشورهای اسلامی به خود اختصاص داده اند، در همین مدت سهم واردات کشورهای سوسیالیستی و غربی به ترتیب ۱۵/۵ درصد و ۷۲/۳۸ درصد میباشد. در ضمن از سهم صادرات در همین مدت ۱۴/۱ درصد به کشورهای جهان سوم اختصاص دارد که از این سهم ۱۱/۲۴ درصد مربوط به کشورهای اسلامی است. سهم صادرات کشورهای سوسیالیستی و غربی به ترتیب ۵/۱۵ درصد و ۷۰ درصد میباشد.

در سه ساله دوم پس از انقلاب اسلامی ایران (۶۱، ۶۲ و ۶۳) نیز سیاست تغییر جهت در زمینه مبادلات با بلوکها و کشورهای ادا شده است به طوریکه سهم واردات از کشورهای جهان سوم به ۱۹/۳۸ درصد رسید که از این سهم کشورهای اسلامی ۹/۹ درصد را به خود اختصاص داده اند در همین مدت واردات کالا از کشورهای سوسیالیستی و غربی به ترتیب ۸/۵۵ و ۷۱/۸۱ درصد بوده است. در ضمن از

سهم صادرات در همین مدت ، ۲۷/۷۲ درصد به کشورهای جهان سوم اختصاص یافته است که از این سهم ۱۰/۳۶ درصد مربوط به کشورهای اسلامی است. سهم صادرات کشورهای سوسیالیستی و غربی به ترتیب ۲۳/۹۷ درصد و ۴۸/۱۲ درصد میباشد . با مقایسه دو دوره یعنی سالهای ۵۵ الی ۵۷ و ۶۱ الی ۶۳ میتوان چنین نتیجه گیری کرد که در طی این دو دوره واردات از غرب در حدود ۱۴ درصد کاهش یافته است و این در حالی است که در همین دوره سهم کشورهای مسلمان ، جهان سوم و شرق در زمینه واردات افزایش پیدا کرده است و به ترتیب سه چهار برابر ، بالغ بر چهار برابر و بالاخره ۱/۵ برابر رسیده است در زمینه صادرات نیز به کشورهای غرب توازن بین واردات و صادرات به سمت صادرات تگرایش پیدا کرده است بطوریکه از ۴۲/۴۹ درصد مربوط به سالهای ۵۵ الی ۵۷ به ۴۸/۱۲ درصد در سالهای ۶۱ الی ۶۳ رسیده است و سهم صادرات به کشورهای جهان سوم نیز افزایش پیدا کرده است بطوریکه سالهای ۶۱ الی ۶۳ نسبت به ۵۵ الی ۵۷ ، ۱۹/۴۵ درصد افزایش نشان میدهد .

۴- واردات

.....

۴-۱- بررسی روند کلی واردات

.....

واردات کالا طی سالهای ۱۳۵۶-۱۳۵۴ بدلیل افزایش تقاضای کل ناشی از رشد سریع درآمدهای ارزی کشور و سیاست تسهیل واردات ، به میزان وسیعی گسترش یافت . بطوریکه ارزش واردات ۸۰۰ میلیارد ریال مربوط به سال ۱۳۵۴ به ۱۰۳۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۶ رسید یعنی ارزش واردات در سال ۵۶ نسبت به سال ۵۴ ، ۲۹،۵۴ درصد افزایش داشته است در سالهای ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ به دلیل دگرگونیهای سیاسی و اقتصادی و رکود نسبی فعالیتها از میزان واردات کاسته شد ، بطوریکه ارزش واردات به ترتیب به ۷۳۲ و ۶۸۴ میلیارد

ریا ل رسید، یعنی نسبت به سال ۵۴ به ترتیب ۵/۸ درصد و ۵/۱۴ درصد کاهش داشته است .

در سال ۵۹ با اجرای سیاست بازرگانی و ارزی در جهت جلوگیری از خروج بی رویه ارز و محدودیت در زمینه ورود کالاهای لوکس و غیر ضروری، از وزن واردات کاسته شده و به میزان ۶ درصد نسبت به سال قبل کمتر گردید و به ۹/۷ میلیارد تن محدود شد لکن ارزش واردات به قیمت جاری با بیش از ۱۳ درصد افزایش، بالغ بر ۷۷۶ میلیارد ریال گردید. افزایش قیمت کالاهای وارداتی را در این سال میتوان ناشی از تحریم اقتصادی از جانب ایالات متحده آمریکا و کشورهای اروپای غربی و بروز جنگ تحمیلی دانست. در سال ۱۳۶۰، بدلیل سیاست بکار انداختن چرخهای اقتصادی کشور و افزایش تولیدات داخلی نیاز به واردات کالاهای واسطه‌ای افزایش پیدا کرد و نهایتاً "واردات کشور به میزان متناهی افزایش یافت بطوریکه از لحاظ وزن ۴۳ درصد و از لحاظ ارزش ۳۹ درصد نسبت به سال قبل افزایش نشان داد و به حدود ۱۴ میلیون تن و به ارزش ۱۰۸۲ میلیارد ریال رسید. در سال ۱۳۶۱، دولت جهت مقابله با روند افزایشی واردات و صرفه جویی در مصرف ارز علاوه بر اقدامات سالهای قبل مبادرت به تشکیل کمیسیون ارز نمود و لذا ارزش واردات گمرکی کشور بیش از ۷ درصد نسبت به سال قبل کاهش یافت و به ۱۰۵۲ میلیارد ریال محدود گردید، لکن از لحاظ وزن، واردات کشور بعلت افزایش ورود کالاهای سنگین بیش از ۷ درصد نسبت به سال قبل افزایش داشت و بالغ بر ۱۵ میلیون تن گردید .

در سال ۱۳۶۲، دولت حمایت از صنایع داخلی را همانند سالهای قبل ادامه داد و در این زمینه تسهیلاتی برای ورود مواد اولیه و واسطه جهت افزایش تولیدات داخلی و راه اندازی صنایع قائل شد و از این رومیزان واردات گمرکی کشور بطور چشمگیری افزایش یافت و بالغ بر ۲۰ میلیون تن

و ارزش بیش از ۵۸/۲ میلیارد ریال گردید که نسبت به سال قبل از لحاظ وزن حدود ۳۳ درصد و از نظر ارزش حدود ۵۸ درصد افزایش نشان می‌دهد. با اواخر در سال ۱۳۶۳، دولت ضمن حمایت از صنایع داخلی به اقدامات صرفه جویی خود نیز بعلت کاهش درآمدهای ارزی کشور اقدام داد و در نتیجه در حدود ۱۶ میلیون تن کالاهای ارزش ۱۳۳/۲ میلیارد ریال به کشور وارد شد که نسبت به سال قبل از لحاظ وزن ۴ درصد و از نظر ارزش در حدود ۱۶ درصد کاهش نشان می‌دهد. جدول ۲ روند این تغییرات را نشان می‌دهد.

۴-۴ بررسی تغییرات در ترکیب کالاهای وارداتی

.....

از نظر ترکیب کالاهای وارداتی باید گفت که از سال ۵۴ تا سال ۵۶ به لحاظ اجرای سیاستهای دگرترین آمریکائی توسط دولت‌های وقت، سهم کالاهای مصرفی در کل واردات کشور افزایش پیدا کرد، بطوریکه از لحاظ وزنی از ۵۳۳ هزار تن مربوط به سال ۵۴ به ۱۷۶۱ هزار تن در سال ۵۶ از لحاظ ارزش از ۱۹۸۹۵ میلیون ریال مربوط به سال ۵۴ به ۱۹۰۱۳۶ میلیون ریال در سال ۵۶ رسید. یعنی در سال ۵۶ چهار لحاظ وزنی و چهار رزقی نسبت به سال ۵۴، به ترتیب حدود ۱۵ درصد و ۵۸/۵۸ درصد افزایش پیدا کرده متأسفانه این روند تا سال ۱۳۵۹، علیرغم تحول در نظام سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشور ادامه یافت، بطوریکه در سال‌های ۵۷، ۵۸ و ۵۹، سهم کالاهای مصرفی در کل واردات به ترتیب ۱۹/۲، ۲۶/۴ و ۲۶/۸ درصد رسید. شاید بتوان علت افزایش کالاهای مصرفی را در این سالها، وقوع انقلاب و رکود قابل ملاحظه در بخش‌های اقتصادی مخصوصاً "در بخشهای صنعت و کشاورزی دانست که در مقابل تقاضای فزاینده داخلی، عرضه تولیدات داخلی این دو بخش، متناسب با تقاضا نبوده، لکن از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۳ دولت سیاست خود را در زمینه محدودیت

ورود کالاهای مصرفی شدت بخشید و در نتیجه از سرعت رشد ورود این نوع کالاها کاسته شد، بطوریکه در سال ۱۳۶۰ سهم این نوع کالاها در کل واردات کشور به ۴۳/۲۴ درصد رسید. و در سالهای ۱۳۶۱، ۲۰۶۲ و ۳۰۶۳ به ترتیب به ۵۸/۲۲، ۵۱/۱۶ و ۹۸/۱۵ درصد از سهم کل واردات را به خود اختصاص دادند. بطور کلی میتوان گفت که ورود کالاهای مصرفی در سالهای ۵۶-۱۳۵۴ بطور متوسط سالانه رشدی حدود ۲۶ درصد داشت ولی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و با اعمال سیاست محدودیت ورود اینگونه کالاها از سرعت و رشد آن کاسته شد و طی سالهای ۶۳-۱۳۵۸ بطور متوسط به رشدی معادل ۳ درصد رسید.

واردات کالاهای واسطه‌ای نیز در طی سالهای ۵۶-۵۴ به میزان قابل توجهی گسترش یافت بطوریکه افزایش آن از ۴۳۶ میلیارد ریال در سال ۵۴ به ۵۵۹ میلیارد ریال در سال ۵۶ بالغ گردید، لیکن در سالهای ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ ارزش واردات این کالاها روند نزولی به خود گرفت و به ترتیب به ۳۸۲ و ۳۷۴ میلیارد ریال محدود گردید.

از سال ۵۸ تا سال ۶۳ بدلیل سیاست حمایتی دولت از صنایع داخلی و همچنین گسترش و بهبود وضع کشاورزی از یکسو و افزایش قیمت این نوع کالاهای وارداتی از سوی دیگر، واردات این نوع کالاها با نوساناتی، روند صعودی بخود گرفت، بطوریکه از ۴۳۸ میلیارد ریال مربوط به سال ۵۹ به ۷۶۴ میلیارد ریال در سال ۶۳ رسید، یعنی ارزش واردات در سال ۶۳ نسبت به سال ۵۹، ۷۴ درصد افزایش نشان میدهد بطور کلی میتوان گفت ورود کالاهای واسطه‌ای طی سالهای ۶۳-۱۳۵۸ بطور متوسط سالانه معادل ۱۵/۳۴ درصد رشد نشان میدهد. در حالیکه این رشد برای سالهای ۵۶-۱۳۵۴ در حدود ۱۳/۱۶ درصد بوده است. واردات کالاهای سرمایه‌ای نیز در طی سالهای ۵۶-۱۳۵۴ از لحاظ وزنی کاهش داشته بطوریکه از ۱۱۲۲ هزار تن مربوط به سال ۵۴ به ۹۲۳ هزار تن در سال ۵۶ رسیده است، یعنی در حدود ۱۸ درصد میزان واردات در

سال ۵۶ نسبت به ۵۴ کاهش را نشان میدهد، لکن از لحاظ ارزش، افزایش داشته است و از ۲۴۴ میلیارد ریال مربوط به سال ۵۴ به ۲۸۴ میلیارد ریال در سال ۵۶ بالغ شده است.

از سال ۵۸ تا سال ۶۰ عملی‌رغم تاکید در تغییر الگوی مصرف و تغییر جهت از سمت کالاهای مصرفی بطرف کالاهای سرمایه‌ای، بعلمت مشکلات عدیده‌ای سهم واردات کالاهای سرمایه‌ای در کل واردات کاهش قابل ملاحظه‌ای یافت، بطوریکه از ۲۸/۲ درصد مربوط به سال ۵۷ به حدود ۱۶ درصد در سال ۶۰ تنزل نمود، ولی از سال ۱۳۶۱ تا سال ۱۳۶۳ با وجود ادامه جنگ تحمیلی و مشکلات ناشی از این امر، واردات اینگونه کالاهای رونده صعودی یافت بطوریکه سهم آن در کل واردات از ۱۶ درصد مربوط به سال ۶۰ به حدود ۲۷ درصد در سال ۶۳ رسید. بطور کلی رشد متوسط سالانه ارزش واردات در طی سالهای ۱۳۵۴-۱۳۵۶ معادل ۷/۸۸ درصد بوده است که این رشد در طی سالهای ۶۳-۱۳۵۸ به ۲۷/۲۲ درصد رسیده است. جدول ۳ روند این تغییرات را نشان میدهد.

۳- صادرات

.....

۳-۱- بررسی روند کلی صادرات

.....

صادرات کالاهای غیر نفتی کشوری دوره ۵۶-۱۳۵۴ علی‌رغم تسهیلات صادراتی اعطایی از طریق بانک مرکزی به صادرکنندگان از یکسو و افزایش تقاضای داخلی بعلمت کیفیت نسبتاً پایین بعضی از کالاهای از سوی دیگر از لحاظ وزن تقریباً ثابت مانده هر چند که از لحاظ ارزش با نوساناتی افزایش پیدا کرد. بطوریکه از ۴۰ میلیارد ریال مربوط به سال ۵۴ به ۴۴ میلیارد ریال در سال ۵۶ رسید. بطور میانگین در عرض این سه سال صادرات ایران از ۴۱ میلیارد ریال تجاوز نکرد و در سال ۱۳۵۷ بعلمت رکود اقتصادی

ناشی از اعتصابات عمومی ارزش صادرات در حدود ۱۴ درصد نسبت به سال قبل کاهش یافت و به ۳۸/۱ میلیارد ریال محدود گردید. از سال ۵۸ تا سال ۱۳۶۱ علی‌رغم اعمال سیاستهای گسترش صادرات غیرنفتی و کاستن از وابستگی به درآمد حاصل از نفت و روند صادرات غیرنفتی چه از لحاظ وزنی و چه از لحاظ ارزشی سیر نزولی داشته بطوریکه از ۳۸/۱ میلیارد ریال مربوط به سال ۵۷ به ۲۳/۸ میلیارد ریال در سال ۶۱ رسید، یعنی در این سال نسبت به سال ۵۷ ارزش صادرات در حدود ۳۷/۵ درصد کاهش داشت. شاید علت کاهش صادرات در این دوره را بتوان، رکود تولیدات صنعتی و مشکلات در آن بخش، خودکفا نبودن کشاورزی و نیاز به مصرف داخلی برخی از کالاها و بالاخره تحریم اقتصاد و بروز جنگ تحمیلی دانست. از سال ۶۲، صادرات روند صعودی بخود گرفت، بطوریکه در این سال، ۳۱ هزار تن کالاهای ارزش ۳۱ میلیارد ریال از کشور صادر گردید که از لحاظ وزن حدود ۴۲ درصد و از نظر ارزش در حدود ۳۵ درصد نسبت به سال قبل افزایش نشان میدهد در سال ۶۳ نیز روند افزایش همچنان ادامه داشته بطوریکه در این سال ۱۶۹ هزار تن کالاهای ارزش ۳۳ میلیارد ریال از کشور صادر گردید. بطور کلی میتوان گفت صادرات غیرنفتی کشور به دلایلی که در فوق گفته شد پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران کاهش پیدا کرد و بطور متوسط از ۳۵ میلیارد ریال تجاوز کرد، یعنی نسبت به قبل از انقلاب ۱۵ درصد کاهش نشان میدهد. جدول ۴ روند این تغییرات را نشان میدهد.

۴-۲- بررسی تغییرات در ترکیب کالاهای صادراتی

.....

از سال ۵۴ تا سال ۵۷ صادرات کالاهای مصرفی سیر نزولی بخود گرفت بطوریکه از ۲۶۰۳۹۸ هزار دلار مربوط به سال ۵۴ به ۲۱۷۹۲۵ هزار دلار در سال

۵۷ محدود گردید یعنی ۶ درصد نسبت به سال ۵۴ کاهش نشان میدهد. از سال ۵۸ تا سال ۶۳ عملکرد نوسانات در صادرات این نوع کالاها، روند افزایش چشمگیر بوده بطوریکه میانگین سهم صادرات این نوع کالاها در این دوره به بیش از ۶۹ درصد میرسد و این در حالی است که میانگین صادرات این نوع کالا در قبل از انقلاب اسلامی در حدود ۴۴ درصد بوده است. بطور کلی میتوان گفت در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران عمدتاً "صادرات غیر نفتی را این نوع کالاها تشکیل میدهد.

سهم صادرات کالاهای واسطه‌ای از سال ۵۴ تا ۵۷ با وجود نوسانات در کل افزایش نشان میدهد، بطوریکه از ۴۹/۵ درصد مربوط به سال ۵۴ به ۵۴/۸ درصد در سال ۵۷ افزایش یافته است یا بعبارتی میانگین صادرات این نوع کالاها در این دوره در حدود ۵۰ درصد میباشد، لکن از سال ۵۸ با اینکه ضمن نوسانات در صادرات این نوع کالاها افزایش مشاهده میگردد. بطوریکه از ۶/۷ درصد مربوط به سال ۵۸ به ۴۰/۲ درصد در سال ۶۳ میرسد. ولی در مقایسه با قبل از انقلاب اسلامی ایران روند کاهش به خود گرفته است و میانگین دوره پس از انقلاب در حدود ۳۷ درصد گویای این کاهش است بطور کلی میتوان گفت که این نوع کالاها که قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران سهم عمده‌ای را در صادرات غیر نفتی کشور داشتند جایشان را به کالاهای مصرفی صادراتی داده‌اند. شاید بتوان از علل کاهش این نوع کالاها در صادرات کشور را کاهش تولیدات در بخش معدن و صنعت داخلی دانست.

صادرات کالاهای سرمایه‌ای از سال ۵۴ تا سال ۵۶ با نوساناتی افزایش را نشان میدهد، بطوریکه از ۶/۵ درصد مربوط به سال ۵۴ به ۷/۸ درصد در سال ۵۶ میرسد. در سال ۵۷ به علت رکود اقتصادی و اعتبارات عمومی صادرات این نوع کالاها کاهش پیدا میکنند و به ۵/۱ درصد تنزل مییابد. بطور کلی میتوان گفت که در این دوره میانگین صادرات بالغ بر ۷/۱ درصد بوده

است. از سال ۵۸ روند صادرات این نوع کالاها سیر نزولی بخود میگیرد و این
تنزل مخصوصاً "در سالهای ۵۹ الی ۶۱ و ۶۲ خود میرسد از سال ۶۲ مجدداً"
روند صادرات این نوع کالاها سیر صعودی بخود میگیرد و در سال ۶۳ به ۷/۷ درصد
میرسد. با توجه به میانگین صادرات قبل از انقلاب اسلامی و پس از آن میتوان
گفت که سطح صادرات این نوع کالا در سطح بسیار پائینی قرار دارد. لازم به
تذکر است که میانگین صادرات این نوع کالاها پس از پیروزی انقلاب اسلامی
ایران در حدود ۵/۵ درصد میباشد، که نسبت به قبل از انقلاب اسلامی ایران
در حدود ۹۳ درصد کاهش را نشان میدهد.

با توجه به بررسیهای انجام شده در مورد صادرات غیر نفتی کشور
در سطوح فوق تذکر چند جمله خالی از فایده نیست. هر چند که نفت سهم عمده
و تعیین کننده ای در کل صادرات ایران دارد و با احتساب این کالا (نفت)
در محاسبه صادرات ایران، سهم سایر کالاهای غیر نفتی در صادرات بسیار
ناچیز جلوه میکند ولی نباید اهمیت فعالیتهای صادراتی کالاهای غیر نفتی
را در ایجاد اشتغال، خود کفایی و دارا بودن خاصیت توسعه پذیری و توسعه -
دهی انکار نمود و لذا سهم کم صادرات غیر نفتی در کل صادرات کشور نبایستی
این ابهام را ایجاد نماید که صادرات غیر نفتی نقش کم اثریابی اثری
در کل فعالیتهای اقتصادی کشور دارد، بلکه بایستی با اعمال سیاستهای
متناسب و مآل اندیشانه در صدد توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی باشیم -
شعار عدم اتکا و وابستگی به صادرات تک محصولی (نفت) تحقق وعینیت
پذیرد. جدول ۵ روند تغییرات ترکیب صادرات غیر نفتی کشور را نشان
میدهد.

۴- موازنه بازرگانی خارجی (بدون نفت) .....

در این بررسی مقایسه واردات با صادرات غیر نفتی یا عبارت:

دیگر نسبت صادرات غیرنفتی به منظور نشان دادن چهره واقعی خود اتکایی مدنظر قرار گرفته است چرا که با احتساب صادرات نفت موازنه تجاری کشور چهره کاملاً متفاویتی بخود میگیرد و طبیعتاً "هرگونه تفسیر و تحلیل از وضعیت اقتصادی کشور بر اساس میزان رشد صادرات نفتی و تولید ناخالص ملی گمراه کننده خواهد بود. همچنانکه از جدول ۶ پیداست مازاد واردات بر صادرات غیرنفتی از سال ۵۴ تا ۵۶ روبه افزایش بوده است و نسبت صادرات غیرنفتی به واردات از ۵ درصد مربوط به سال ۵۴ به حدود ۴ درصد در سال ۵۶ تنزل کرده است و اگر سال ۵۷ را که مصادف با اعتصابات و پیروزی انقلاب اسلامی ایران است از محاسبه خارج سازیم متوجه میشویم که وابستگی مازدهای فوق‌بخارج بیشتر شده است. ضمناً "این مسئله بیا نگر عدم تعادل در ترازبازرگانی خارجی کشور است که در کل به ضرر کشور بوده است. بیشترین عدم تعادل در سالهای فوق را در سال ۵۶ با ۹۹۰ میلیون ریال حاصل گشته است. از سال ۵۸ تا سال ۱۳۶۳ مازاد واردات بر صادرات غیرنفتی همچنان روبه افزایش بوده است. بطوریکه نسبت صادرات غیرنفتی به واردات از ۸ درصد مربوط به سال ۵۸ به ۲/۵ درصد در سال ۳۶ تنزل کرده است. کمترین عدم تعادل پس از انقلاب اسلامی را سال ۵۸ با ۶۲۷ میلیون ریال و بیشترین آن را سال ۱۳۶۲ با ۱۵۵۱ میلیون ریال تشکیل میدهد. در کل میتوان گفت که از سال ۵۴ تا ۳۶ استثنای سالهای ۵۸ و ۵۹ مازاد واردات بر صادرات غیرنفتی واقعیت ناخوشایندی را بیان میکند و این امر مخصوصاً "در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، علی‌الخصوص از سال ۶۰ به بعد شدت و شتاب بیشتری به خود گرفته است. بطوریکه در این سالها سهم صادرات غیرنفتی نسبت به واردات گاه به گاه $\frac{1}{5}$ رسیده است. امید است که مسئولین امر با توجه به سیاستهای اعلام شده در جهت کاهش وابستگی و عدم اتکاب به صادرات تک محصولی (نفت) قدمهای موثری را در سالهای آینده بردارند و توجهات بینادین به صادرات غیرنفتی مبذول دارند تا توازن

اصولی دربارگانی خارجی کشور (بدون نفت) ایجاد گرداندا نشاء...۱

۵- نتیجه گیری :
.....

با توجه به اینکه سیاستهای بازرگانی خارجی کشور مبتنی بر تامین استقلال فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی میباشد لذا در تحقق و پیشبرد چنین اهدافی بایستی موارد ذیل مورد نظر قرار گیرد.

۱- چون در حال حاضر از یک سو قسمت عمده صادرات کالاها را غیر نفتی را، کالاها را کشاورزی تشکیل میدهد و از سوی دیگر واردات غذایی نیز قابل توجه است. لذا لازم است توجه بیشتری به بخش کشاورزی مبذول گردد، تا از این طریق بتوان سهم قابل توجهی از واردات این نوع کالاها را کاهش داد.

۲- مسئولین امر بایستی به گسترش صنایع سنگین اعم از ذوب فلزات و ماشین سازی ها و صنایع ساخت ماشین آلات کشاورزی سرعت بیشتری ببخشند تا از این طریق اقتصاد ایران بتواند با تغییر ساخت به سوی رهایی از وابستگی گامهای بیشتری بردارد.

۳- با آموزش و گسترش فرهنگ خودتکایی، از ترجیح مصرف کالاها را خارجی که اقدامات سلطه فرهنگی استکبار جهانی بشمار میرود، کاسته شود و در این مورد توسعه و گسترش صنایع داخلی و دولتی در اولویت برنامها قرار گیرد و مشکلات موجود در این امر برطرف گردد.

۴- با توجه به اصل ۴۴ قانون اساسی که تجارت خارجی را به عهده دولت گذاشته است لازم است در این زمینه، دامنه فعالیت مراکز تهیه و توزیع در جهت نظارت و کنترل هر چه بیشتر بر واردات و توزیع کالاها را و وارداتی کشور بر اساس قوانین و مقررات مربوطه گسترش یابد

جدول شماره ۱۰ - مطابق با روایات و مدارک کتبی و ثبتی و بعد از اصلاح با اعلام ایران به کشورهای جهان

جمع درصدهای روایات	درصد روایات مستقیم		درصدهای مستقیم	درصدهای غیرمستقیم	درصدهای مستقیم	درصدهای غیرمستقیم	سال	سال	جمع درصدهای روایات و از میان	درصد روایات اکتفوی		سال	سال
	مستقیم	غیرمستقیم								مستقیم	غیرمستقیم		
۲۳/۳	۲/۳۳	۲۰/۷۸	۳۳/۸۲	۲۲/۲۹	۵۵	۵۶	۵۷	۷/۷۵	۵/۳۱	۲/۲۲	۵/۳۸	۸/۲۵	۵۸
۱۲/۱	۲/۸۵	۱۷/۲۴	۱۵/۱۵	۶۹/۸۹	۵۸	۵۹	۶۰	۱۷/۱۹	۸/۲۵	۸/۷۲	۱۰/۵۱	۳/۳۸	۵۹
۲۷/۳۳	۱۷/۳۶	۱۰/۳۶	۲۳/۹۷	۲۸/۱۳	۶۱	۶۲	۶۳	۱۹/۳۸	۹/۲۷	۹/۹۰	۸/۵۵	۷/۸۱	۶۱

مطابق با استناد از مجموع آثار بازرگانی خارجی ایران - موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی - تجربه آثاری بازرگانی خارجی ایران - موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی - تجربه آثاری بازرگانی خارجی ایران -

جدول شماره ۲ - واردات ایران در طی سالهای ۶۳ - ۵۴

سال	۱۳۵۴	۱۳۵۵	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳
وزن - میلیون تن	۱۳	۱۴	۱۷	۱۲	۱۰	۹/۷	۱۴	۱۵	۲۰	۱۶
ارزش - میلیاردریال	۸۰۰	۹۰۱	۱۰۳۴	۷۲۲	۶۸۴	۷۷۶	۱۰۸۲	۱۰۰۲	۱۵۸۳	۱۳۳۲
شماره ارزش	۱۰۰	۱۱۲	۱۲۹	۹۱	۸۵	۹۷	۱۳۵	۱۲۵	۱۹۷	۱۶۶
تغییرات نسبت به سال قبل درصد	-	+۱۲	+۱۵	-۲۹	-۶/۵۸	+۱۳/۲۸	+۳۹/۱۷	-۷/۴۰	+۵۷/۶	-۱۵/۷

مأخذ: پیاستفاده ارزشمیه آمار بازرگانی خارجی ایران - گمرک ایران .

واحد: هکتار - مپهون ريلان

ميرلس

جدول شماره ۴- واړدات ايران در ملي سالهاي ۶۳-۶۴ در خصوص كالاهاي (ايرتايه اي - واسطه اي - ميرلس)

كل واړدات	ميرلس				واسطه اي				ايرتايه اي				مجمعات	
	ارزي	ورن	دروست	ارزي	ارزي	ورن	دروست	ارزي	ورن	دروست	ارزي	ورن		سال
۸۰۰۵۸۱۹	۱۳۳۳۸	۱۶۰	۱۱/۵	۱۱۹۸۹۵	۱۵۳۳	۵۴/۵	۸۰/۰۷	۴۲۶۲۳۵	۱۰۶۲۳	۳۰/۵	۸/۴۱	۲۳۴۱۸۵	۱۱۲۳	۵۲
۹۰۱۶۶۱	۱۳۸۳۵	۱۶۰	۱۱/۱۷	۱۲۳۹۱۰	۱۴۸۰	۵۲/۵	۸۰/۷۵	۹۸۳۷۶۱	۱۱۲۶۴	۳۰/۵	۷/۲۶	۲۷۲۰۶۲	۹۹۱	۵۵
۱۰۳۲۶۲۰	۱۷۱۳۹	۱۸/۴	۱۰/۲۷	۱۹۰۱۳۶	۱۷۶۱	۵۲/۱	۸۴/۳۴	۵۵۹۳۰۰	۱۴۲۵	۲۲/۵	۵/۳۸	۲۸۴۲۰۴	۹۲۳	۵۶
۷۳۳۴۹۸	۱۲۴۳۸	۱۹/۲	۱۰/۷۳	۱۴۰۴۳۶	۱۳۲۲	۵۲/۲	۸۴/۱۱	۳۸۲۱۰۹	۱۰۵۱۳	۲۸/۳	۶/۱۲	۲۰۶۳۷۱	۶۲۴	۵۷
۶۸۲۹۹۱	۱۰۳۷۰	۲۶/۴	۲۲/۴۹	۱۸۰۳۳۴	۲۳۳۳	۵۲/۷	۷۳/۸۸	۲۷۲۲۸۳	۷۶۶۱	۱۸/۹	۴/۶۱	۱۲۹۵۶۸	۴۷۵	۵۸
۷۷۶۸۴۱	۹۷۴۴	۲۶/۸	۱۶/۳۰	۲۰۷۹۶۸	۱۴۷۹	۵۲/۲۲	۸۰/۲۶	۲۳۸۲۵۴	۷۸۰۳	۱۶/۸۱	۲/۶۵	۱۳۰۶۱۷	۶۵۲	۵۹
۱۰۸۱۹۵۱	۱۲۹۵۳	۲۳/۲۴	۱۶/۵۸	۲۵۱۲۸۶	۱۱۷۴	۶۰/۸۶	۸۱/۵۴	۶۵۸۳۳۸	۱۳۲۷۵	۱۶/۹۰	۲/۹	۱۲۲۰۳۷	۴۰۴	۶۰
۱۰۰۴۳۳۶	۱۵۰۰۳	۲۲/۵۹	۱۶/۱۵	۲۲۶۲۳۹	۲۴۲۳	۵۷/۹۲	۸۰/۲۶	۵۸۰۵۵۹	۱۲۰۴۱	۱۹/۴۹	۳/۵۹	۱۹۵۳۳۸	۵۴۹	۶۱
۱۵۸۲۷۱۹	۲۰۱۹۶	۱۶/۰/۱	۱۱/۶۷	۲۵۴۵۱۰	۲۳۵۷	۵۹/۸۸	۸۳/۲۷	۹۴۷۷۵۹	۱۶۸۱۶	۲۴/۰۴	۶/۰۶	۳۸۰۴۳۸	۱۰۳۱	۶۲
۱۳۳۳۶۲۳	۱۶۱۷۸	۱۶/۹۸	۱۱/۹۳	۲۱۳۹۸۳	۱۹۳۰	۵۷/۳۳	۸۳/۲۲	۷۶۴۱۰۱	۱۲۴۶۴	۲۶/۶۸	۲/۸۵	۳۵۵۵۸۹	۷۸۵	۶۳

ملاحظه: با استيفاء رزق و رزق به آماري سازگاري حاصل ميشود - كميته ايران - كميته گوارزي اقتصادي - بانك مركزي جمهوري اسلامي ايران

جدول شماره ۴- صادرات ایران در طی سالهای ۶۲-۶۴

سال	۱۳۵۴	۱۳۵۵	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳
وزن برتن	۱۱۸۹	۷۹۳	۱۱۳۸	۱۳۳۶	۵۷۹	۱۲۹	۱۵۴	۱۶۳	۲۳۱	۲۶۹
مترال برتن	۴۰/۷	۳۸	۴۴	۲۸/۱	۵۷/۱	۴۵/۹	۲۷	۲۳/۸	۳۱	۳۳
ارزش برتن	۱۰۰	۹۳	۱۰۸	۹۴	۱۴۰	۱۱۲	۶۶	۵۸	۷۶	۸۱
شاخص ارزش	-	۷	۱۴/۱۲	۹۲/۹۴	۴۸/۹۲	۲۰	۴۱/۰۷	۱۲/۱۲	۳۱/۰۳	۶/۵۷
تغییرات نسبت به سال قبل درصد	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+

ملاحظه: با استفاده از نشریات آماری بازرگانی خارجی ایران - گمرک ایران .

جدول شماره ۵- ترکیب صادرات گمرک بدون نفت و گاز بر اساس نوع کالا در طی سالهای ۶۴- ۵۴
واحد: (هزار دلار)

نوع کالا	سرمایه‌ای		واسطه‌ای		مصرفی		جمع کل صادرات	
	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد
۵۴	۳۸ ۹۴۰	۶/۵	۲۹۲ ۹۰۹	۴۹/۵	۲۶۰ ۳۹۸	۴۴	۵۹۲ ۲۴۷	۱۰۰
۵۵	۵۰ ۵۶۶	۹/۸	۲۶۸ ۱۷۵	۵۱/۸	۱۹۸ ۹۶۱	۳۸/۴	۵۱۷ ۷۰۲	۱۰۰
۵۶	۴۰ ۸۵۸	۷/۸	۲۳۸ ۶۴۱	۴۳/۷	۲۵۳ ۷۴۳	۳۸/۵	۵۲۳ ۲۴۲	۱۰۰
۵۷	۲۷ ۵۸۲	۵/۱	۲۹۷ ۲۷۷	۵۴/۸	۲۱۷ ۹۴۵	۴۰/۱	۵۴۲ ۸۰۴	۱۰۰
۵۸	۲۳ ۱۷۰	۲/۹	۲۱۶ ۷۶۴	۲۶/۷	۵۷۱ ۸۴۹	۷۰/۴	۸۱۱ ۷۸۳	۱۰۰
۵۹	۱ ۶۷۵	۰/۳	۱۲۲ ۳۶۰	۱۹/۰	۵۲۱ ۱۲۲	۸۰/۸	۶۴۵ ۱۵۷	۱۰۰
۶۰	۸۳۱	۰/۲	۱۱۱ ۰ ۵۴	۳۲/۷	۲۲۷ ۶۴۱	۶۷/۱	۲۳۹ ۵۲۶	۱۰۰
۶۱	۵۷	۰/۲	۹۹ ۹۹۶	۳/۵/۲	۱۸۳ ۱۷۵	۶۴/۶	۲۸۳ ۷۳۸	۱۰۰
۶۲	۳ ۵۵۰	۱/۰	۸۴ ۴۰۶	۲۳/۷	۲۶۸ ۶۶۵	۷۵/۳	۳۵۶ ۶۵	۱۰۰
۶۳	۲ ۵۴۳	۰/۷	۱۴۵ ۱۹۹	۴۰/۲	۲۱۳ ۳۶۶	۵۸/۱	۲۶۱ ۱۲۸	۱۰۰

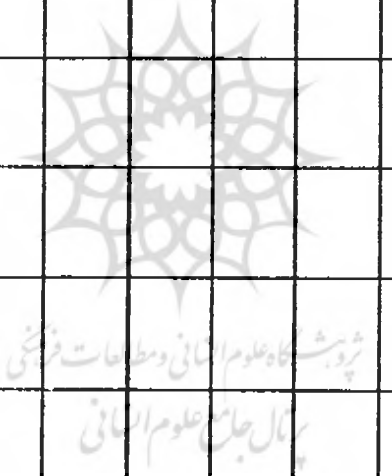
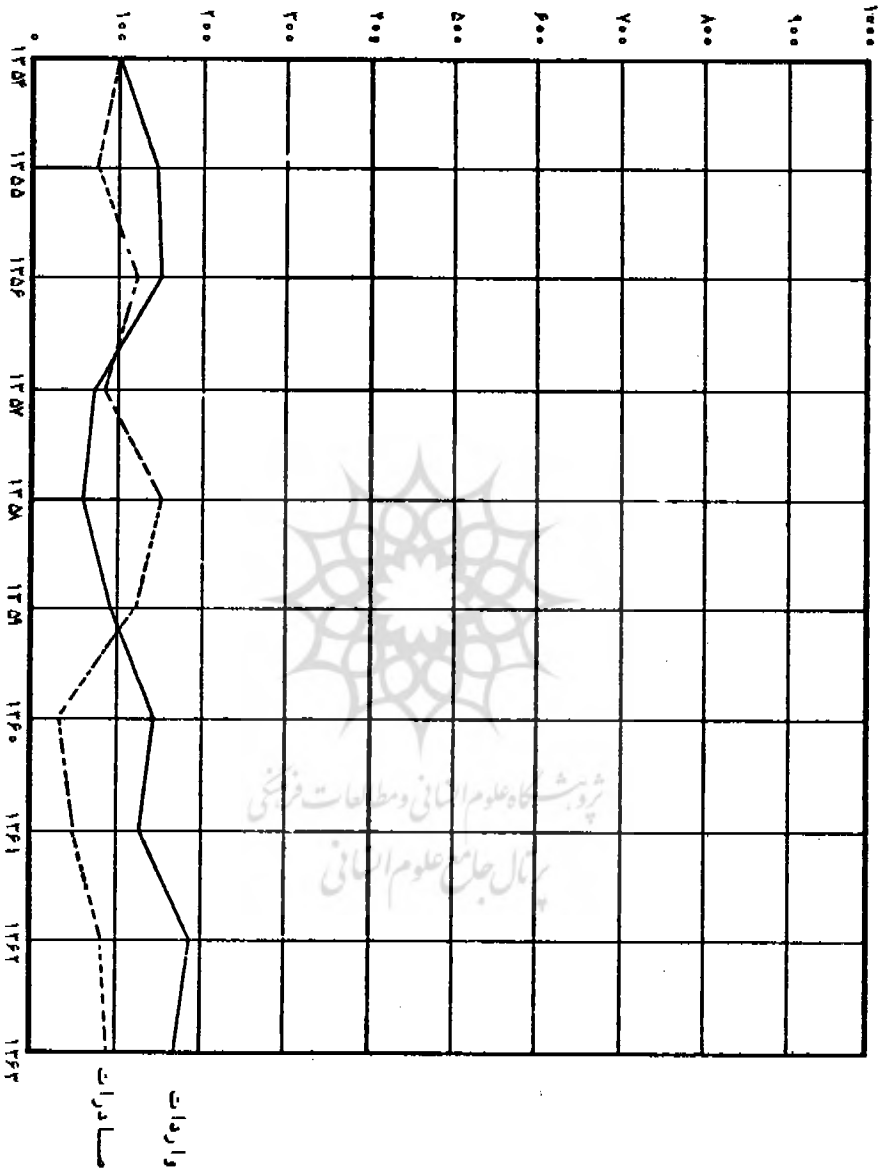
منبع: با استفاده از نشریات آماری بازرگانی خارجی ایران - گمرک و نشریات گمرک ارزش اقتصادی بانک

جدول شماره ۶- میزان صادرات گازی خارجی ایران در طی سالهای ۶۳- ۵۴

سال	۱۳۵۴	۱۳۵۵	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳
صادرات بیه میلیاردریال	۴۰/۷	۲۸	۴۴	۲۸/۱	۵۸/۱	۴۵/۹	۲۷	۲۳/۸	۲۱	۲۳
واردات بیه میلیاردریال	۸۰۰	۹۰۱	۱۰۳۴	۷۳۲	۶۸۴	۷۷۶	۱۰۸۲	۱۰۰۲	۱۵۸۳	۱۳۳۲
موازنه ارزش میلیاردریال	۷۶۰	۸۶۳	۹۹۰	۶۹۴	۶۲۷	۷۳۰	۱۰۵۴	۹۷۸	۱۵۵۱	۱۳۹۹
نسبت صادرات بیه واردات	%۵	%۴	%۴	%۵	%۸	%۶	%۵/۲	%۲/۳	%۲	%۲/۴

ملاحظه: با استقاده از نشریات آماری بازرگانی خارجی ایران - گمرک ایران .

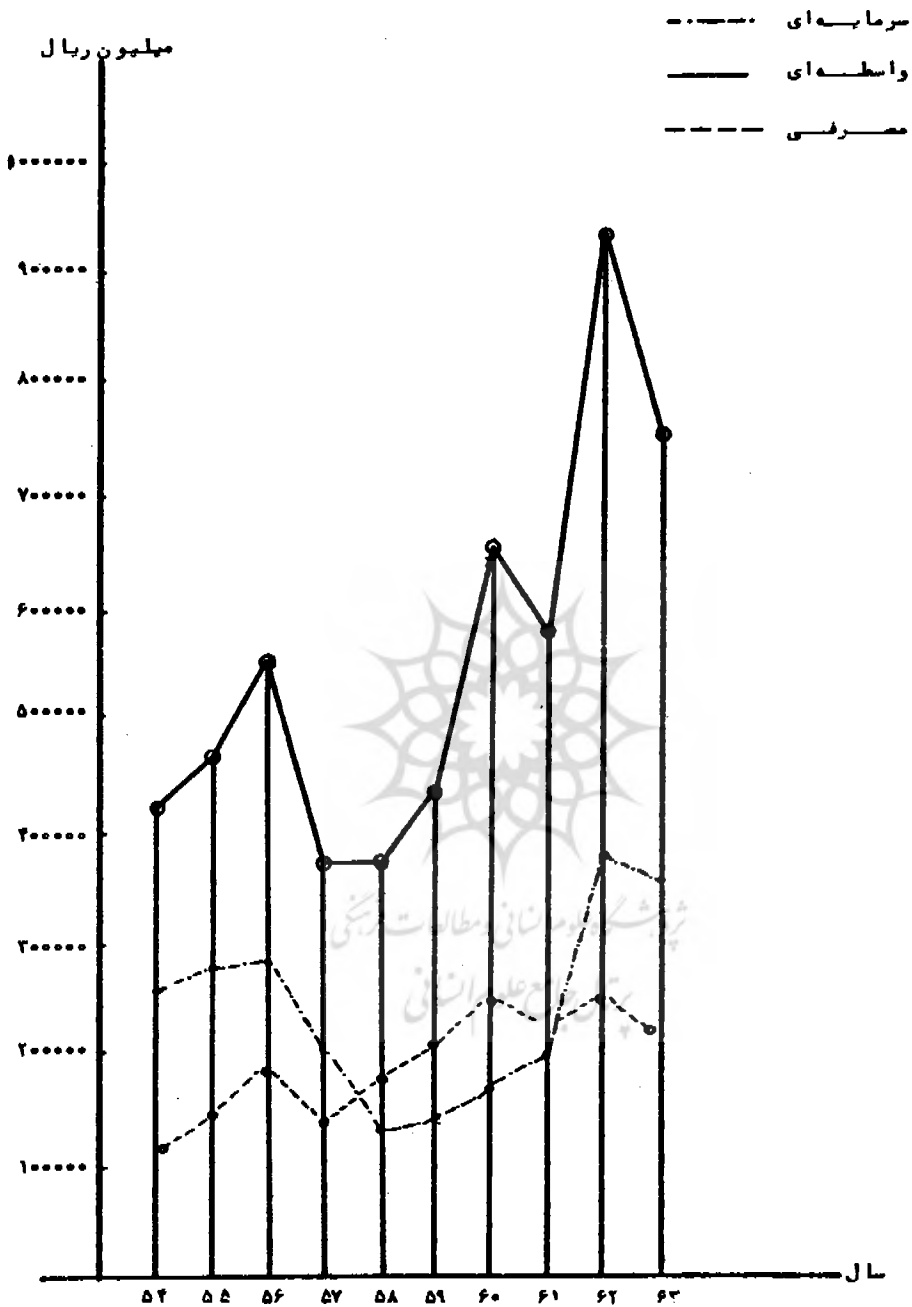
(ارزش)

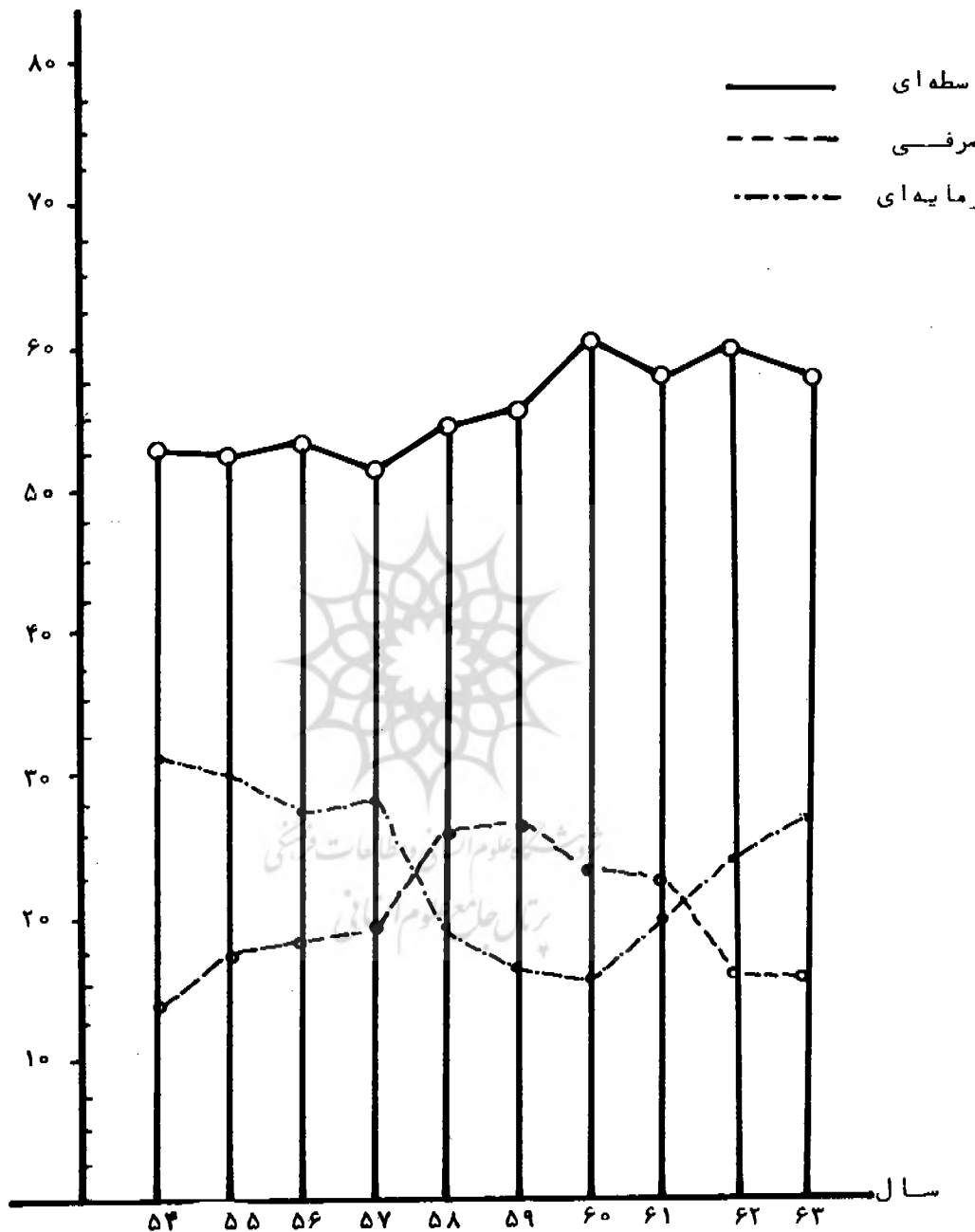
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
 کتابخانه ملی و اسناد ملی ایران

نمودار شماره ۳- روند ترکیب ارزشی کالاهای وارداتی به ایران در طی سالهای

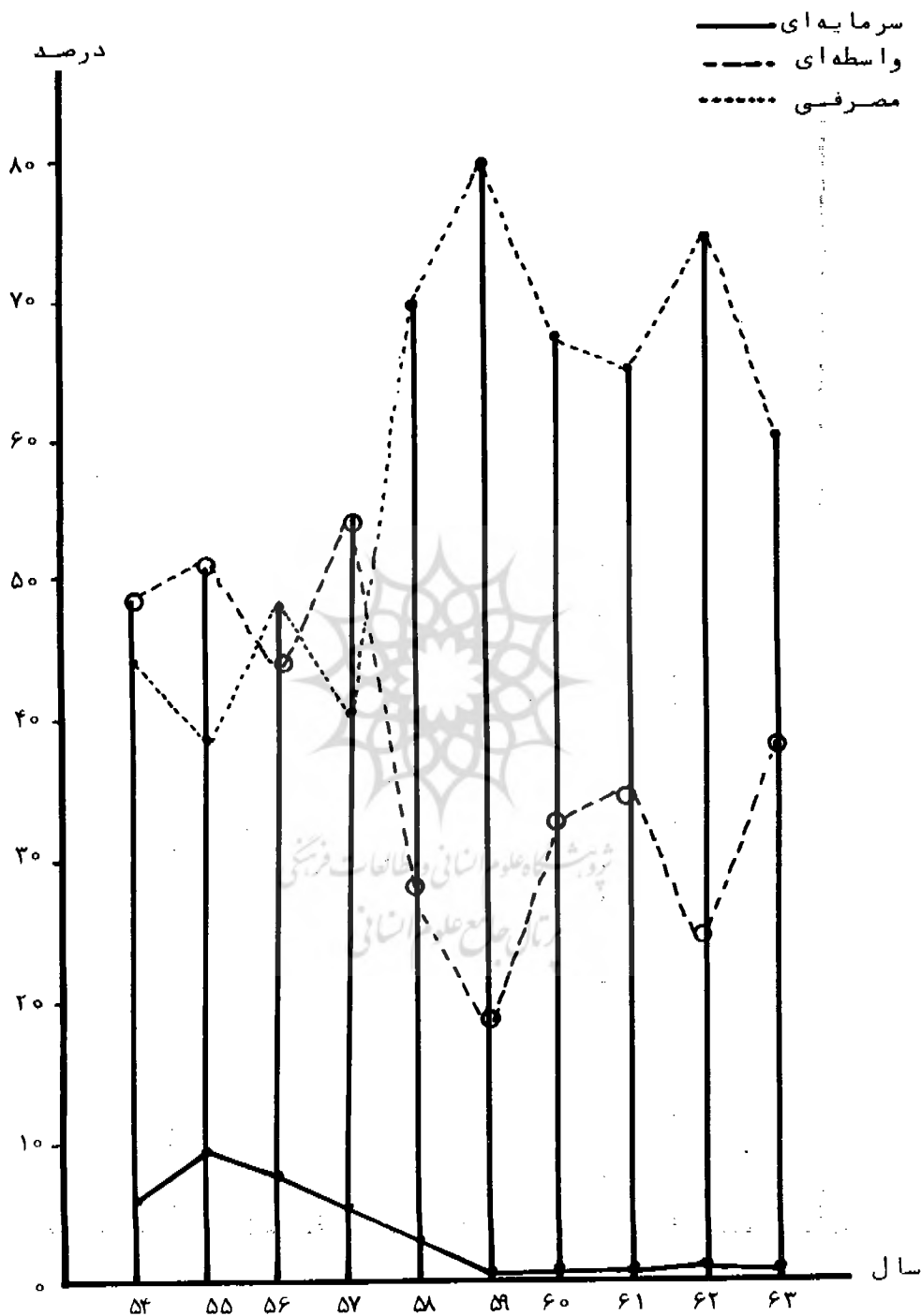
۶۳ - ۵۴

درصد

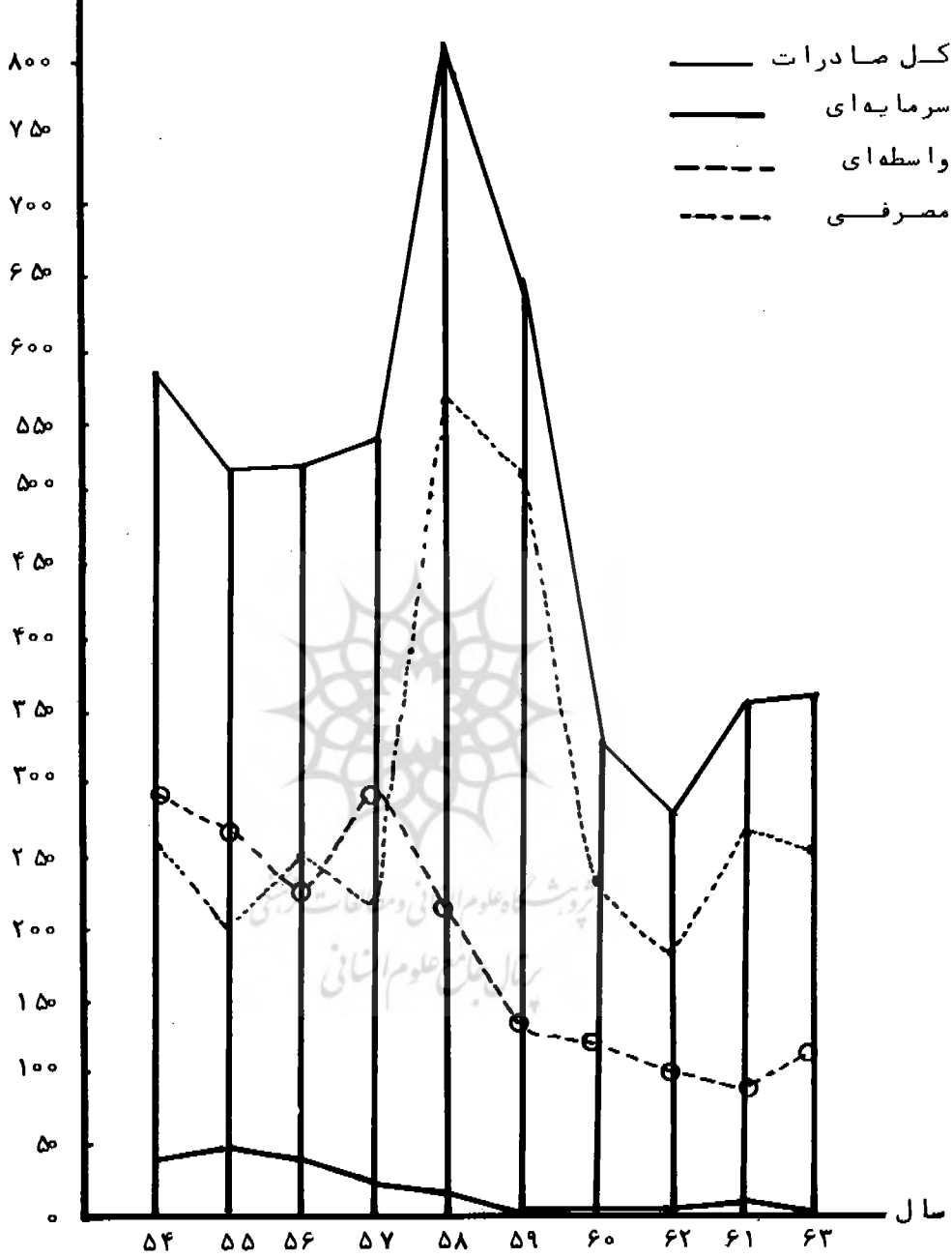

نمودار شماره ۴ - روند ارزشی ترکیب صادرات گمرکی بدون نفت در طی سالهای ۶۳-۶۴ بر حسب درصد

نمودار شماره ۵۵ - روند ارزشی ترکیب صادرات گمرکی بدون قیمت در طی سالهای ۶۳-۶۴

۱- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تصویر آماری بازرگانی خارجی (۶۰-۱۳۵۱) - تهران : موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی . ۱۳۶۳

۲- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تصویر آماری بازرگانی خارجی (۶۲-۱۳۶۱) ، تهران : موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی ، . ۱۳۶۴

۳- وزارت برنامه و بودجه، عملکرد صادرات غیر نفتی و واردات تهران: وزارت برنامه و بودجه .

۴- گمرک ایران، انتشارات آماری بازرگانی خارجی ایران از سال ۱۳۵۴ الی ۱۳۶۳. تهران : گمرک ایران .

۵- رزاقی، ابراهیم، جزوات درسی اقتصاد ایران، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۴.

۶- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، گزارشات اقتصادی سالهای ۵۴ الی ۶۳. تهران : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران .

۷- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی کشور پس از انقلاب، تهران : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۰.

خواننده محترم سلام عليكم

در صورت تمایل به اشتراک ماهنامه لطفاً حق اشتراک دوره درخواستی را به حساب

شماره ۲۸۹۹ بانک ملی ایران، شعبه کریم خان زند، تهران واریز و اصل پیش

بانکی را همراه با آدرس دقیق و مشخصات خود به نشانی موسسه ارسال فرمایید.

تغییر آدرس یا هرگونه اشکال در دریافت ماهنامه و نظرات و پیشنهادات خود را به آدرس

موسسه یا از طریق شماره تلفن ۸۳۹۶۳۸ یا مژگه در میان بگذراند.

ماهنامه بررسیهای بانکی